

BIANCA SELEJAN-GUȚAN

DREPT CONSTITUȚIONAL ȘI INSTITUȚII POLITICE

VOLUMUL 1

ediția a 5-a, revăzută și adăugită

cu colaborarea lui MANUEL GUȚAN

Editura
Hamangiu
2025

CAPITOLUL 7. CETĂȚENIA ROMÂNĂ

§1. Noțiunea și natura juridică a cetățeniei

230. Populația – elementul personal al statului – este formată din cetățeni și ne-cetățeni. Noțiunea de cetățenie este determinantă pentru stabilirea statutului persoanei fizice în raport cu statul. Trebuie precizat de la început că instituția cetățeniei constituie obiect de studiu și reglementare și în alte ramuri de drept, precum dreptul internațional public sau dreptul civil (pentru detalii succinte privind cetățenia în dreptul internațional, a se vedea Ciubotaru, 2024, p. 153-157).

În doctrina dreptului constituțional, noțiunea de cetățenie are două sensuri principale. În primul rând, ea este utilizată pentru a desemna acea **instituție juridică** – ansamblu de norme ce au un obiect comun de reglementare – care cuprinde normele ce reglementează acele relații sociale determinate de necesitatea asigurării deplinătății existenței și exercitării drepturilor și obligațiilor prevăzute de constituție și legi acelor persoane aflate într-o anumită legătură cu statul. Cel de-al doilea sens al noțiunii de cetățenie vizează **condiția juridică** sau statutul juridic al persoanei care are calitatea de cetățean, statut creat prin anumite norme juridice. Desigur, între cele două semnificații ale noțiunii de cetățenie există o strânsă legătură. Dacă primul sens se axează pe componenta obiectivă, normativă a noțiunii, cel de-al doilea are în vedere componenta sa subiectivă, accentuând persoana ca element central al cetățeniei.

231. Noțiunea de cetățenie este legată și de cea de **capacitate juridică**. În această accepțiune, cetățenia conferă deplinătate capacității juridice a persoanelor fizice care o dețin, fără a confunda capacitatea juridică în sensul dreptului constituțional cu capacitatea juridică în sensul din dreptul civil: cetățenia este „un element al capacității juridice (...) cerute subiecților raporturilor juridice de drept constituțional” (Muraru & Tănăsescu, 2023, p. 147).

232. Pentru a defini cetățenia, trebuie avute în vedere realitățile economice, sociale, culturale dintr-o societate dată, ea fiind, de fapt, expresia relațiilor născute în cadrul acestor realități între persoanele fizice și stat. De aceea, cetățenia nu este o simplă legătură politică sau juridică între persoană și stat, ci „o integrare angajată în sânul colectivității” (Ioan Muraru).

Cetățenia poate fi definită ca **acea situație juridică specială a persoanei fizice, situație ce rezultă din apartenența acelei persoane la un anumit stat și care îi conferă deplinătatea existenței și exercițiului drepturilor și obligațiilor prevăzute de constituția și legile statului respectiv.**

233. În literatura de specialitate au fost atribuite și alte sensuri noțiunii de cetățenie, dintre care îl amintim pe cel de **raport juridic** între o persoană și o entitate statală. Acestei definiții i s-au adus, pe bună dreptate, critici, arătându-se că cetățenia nu poate fi caracterizată ca un raport juridic sau chiar ca un contract, deoarece ea se limitează la conturarea drepturilor și obligațiilor cetățeanului, fără a preciza poziția statului față de cetățean. De asemenea, cetățenia nu poate fi caracterizată ca un simplu raport juridic, deoarece ea definește poziția unei persoane nu numai într-un singur raport juridic, ci într-un complex de raporturi juridice.

Legea cetățeniei române nr. 21/1991 cuprinde o definiție concisă a acestei noțiuni în art. 1 alin. (1): **cetățenia română este legătura și apartenența unei persoane la statul român.** O definiție similară întâlnim în Convenția europeană asupra cetățeniei, în art. 2, cu o nuanțare în privința legăturii dintre cetățenie și originea etnică: **cetățenia desemnează legătura juridică între o persoană și un stat și nu indică originea etnică a persoanei.**

234. O distincție importantă este cea dintre **cetățenie** și **naționalitate**. În unele state, legătura dintre persoană și stat poartă denumirea de „naționalitate”. În mod tradițional, în dreptul românesc, prin „naționalitate” se înțelege „unitatea de rasă, de limbă și de religie a celor ce trăiesc sub aceeași autoritate pe un anumit teritoriu” (Deaconu, 2013, p. 119). Tot în mod tradițional, dreptul nostru utilizează noțiunea de „cetățenie” pentru a defini legătura persoanei fizice cu statul, naționalitatea fiind o caracteristică ce ține de identitatea etnică. Cetățenia este un concept integrator, în sensul că pot fi cetățeni ai statului persoane de diferite naționalități,

fără ca aceasta să ducă la vreo diferențiere din punct de vedere juridic. De altfel, Constituția clarifică acest aspect în art. 4 alin. (2), conform căruia „România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de rasă, de *naționalitate*, de origine etnică (...)” (s.n.).

În ciuda încercărilor de „europenizare” (inclusiv prin completarea în 2003 a art. 4 din Constituție cu principiul solidarității între cetățeni), etnocentrismul a fost și a rămas însă una dintre cele mai puternice grile de interpretare a bazelor statului român [„dacă naționalitatea este un atribut al persoanei (...), națiunea reprezintă totalitatea celor care au în comun acest atribut”] (Deaconu, 2013, p. 120).

Trebuie reținut că, într-o interpretare corectă a prevederilor constituționale, *națiunea*, ca entitate politică (*demos*) aflată la baza statului, cuprinde totalitatea *cetățenilor*, care pot avea diferite *naționalități*, pierzându-și, așadar, caracterul centrat exclusiv pe identitatea etnică (*ethnos*).

§2. Principiile care stau la baza reglementării cetățeniei române

235. Cetățenia română este reglementată de Constituția României din 1991 și de Legea cetățeniei române nr. 21/1991, republicată în 2010, cu modificările și completările ulterioare. Reglementările constituționale și legale consacră o serie de principii generale aplicabile materiei cetățeniei române. Aceste principii sunt:

a) **principiul egalității** cetățenilor în fața legii apare consacrat, pe lângă prevederea cu caracter general din art. 16 din Constituție, și în art. 1 alin. (2) din Legea cetățeniei;

b) principiul potrivit căruia **cetățenii români se bucură de protecția statului român** este înscris în art. 17 din Constituție și în art. 1 alin. (3) din Legea cetățeniei;

c) principiul potrivit căruia **cetățenia română nu poate fi retrasă celor care au dobândit-o prin naștere** este înscris în art. 5 alin. (2) din Constituția României;

d) principiul potrivit căruia **numai cetățenii români se bucură de toate drepturile recunoscute de Constituție și legi și sunt ținuti să îndepli-**

nească toate obligațiile prevăzute de acestea [art. 15 alin. (1) din Constituție și art. 35 din Legea cetățeniei];

e) principiul potrivit căruia **încheierea, declararea nulității, anularea sau desfacerea căsătoriei între un cetățean român și un străin nu produce efecte asupra cetățeniei soților** (art. 3 din Legea cetățeniei).

§3. Drepturile și îndatoririle specifice condiției de cetățean al României

236. Apartenența unei persoane fizice la statul român se concretizează într-un **statut juridic** aparte, adică într-o serie de drepturi și obligații care aparțin în exclusivitate cetățenilor.

3.1. Drepturile care aparțin exclusiv cetățenilor români

237. a) Dreptul de a alege și de a fi aleși în organele reprezentative. Aceste drepturi sunt recunoscute de art. 36 și art. 37 din Constituție, precum și de legile electorale: Legea nr. 115/2015 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente și Legea nr. 370/2004 privind alegerea Președintelui României. De asemenea, numai cetățenii români pot participa cu votul lor la referendum. După aderarea României la Uniunea Europeană, aceste drepturi pot fi exercitate și de cetățeni ai altor state membre ale Uniunii Europene, în condiții speciale, prevăzute de Constituție: în cadrul alegerilor locale și în cadrul alegerilor pentru Parlamentul European (Legea nr. 33/2007 privind organizarea și desfășurarea alegerilor pentru Parlamentul European).

b) **Dreptul de a ocupa o funcție publică** este un drept recunoscut de art. 16 alin. (3) din Constituție și de art. 1 alin. (2) din Legea cetățeniei;

c) **Dreptul de a locui pe teritoriul României și de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară.** Acest drept este întărit de prevederile art. 19 din Constituție, care prevede că cetățenii români nu pot fi extrădați sau expulzați din România. Constituția revizuită în 2003 cuprinde o excepție de la acest principiu: cetățenii români pot fi extrădați

în baza convențiilor internaționale la care România este parte, pe bază de reciprocitate. Această excepție vizează consolidarea cooperării internaționale în lupta împotriva criminalității.

d) **Dreptul la protecția diplomatică a statului român**, atunci când se găsesc în străinătate, este recunoscut de art. 17 din Constituție.

e) **Dreptul de asociere în partide politice**, conform art. 40 din Constituție și art. 1 din Legea partidelor politice nr. 14/2003.

f) **Dreptul de a nu fi extrădat sau expulzat din România**, drept care este supus, parțial, unei singure excepții, privind extrădarea: după revizuirea din 2003, Constituția prevede că vor putea fi extrădați și cetățenii români, însă numai pe bază de reciprocitate și în baza convențiilor internaționale la care România este parte.

g) **Dreptul de a dobândi dreptul de proprietate asupra terenurilor în România**, în mod nelimitat, în conformitate cu art. 44 alin. (2) din Constituție (a se vedea, pentru detalii, Dunca & Boar, 2024, p. 143-147).

3.2. Obligațiile specifice condiției de cetățean al României

238. a) **Obligația de fidelitate față de România** este stabilită de art. 54 alin. (1) din Constituție.

b) **Obligația de apărare a țării** este stabilită de art. 55 din Constituție. Această obligație cuprinde și îndatorirea de a satisface serviciul militar, dar condițiile privind îndeplinirea îndatoririlor militare se stabilesc prin lege organică. Spre deosebire de textul constituțional anterior revizuirii din 2003, actualul art. 55 nu prevede imperativ obligația de încorporare a cetățenilor: „Cetățenii *pot* fi încorporați de la vârsta de 20 de ani și până la vârsta de 35 de ani, cu excepția voluntarilor, în condițiile legii organice” (s.n.).

§4. Dobândirea cetățeniei române

239. Prima reglementare juridică a cetățeniei române se găsește în Codul civil din 1864. Încă de pe atunci, principiul care guverna dobândirea cetățeniei era *ius sanguinis*. Însă, prima reglementare amănunțită a instituției cetățeniei, inclusiv în privința modurilor de dobândire, pierdere și procedură, s-a realizat prin Legea cetățeniei din 1924 (Deaconu,

2022, p. 55). De atunci, toate reglementările succesive ale acestei instituții au păstrat ca principiu aplicabil dobândirii cetățeniei dreptul sângelui. Unele reglementări interziceau dubla cetățenie (de exemplu, Legea cetățeniei din 1939), altele conțineau prevederi discriminatorii pe baza originii etnice (de exemplu, reglementările din perioada 1940-1944).

240. Modurile de dobândire a cetățeniei se pot grupa în două mari categorii:

- a) moduri de dobândire de drept a cetățeniei;
- b) moduri de dobândire a cetățeniei prin act juridic individual.

4.1. Modurile de dobândire de drept a cetățeniei

241. Dobândirea de drept a cetățeniei are loc atunci când, prin simpla producere a unui fapt material juridic, persoana devine cetățean, fără a mai fi, deci, nevoie de intervenția vreunui organ de stat.

În dreptul comparat, reglementările privind dobândirea de drept a cetățeniei se subsumează la două mari sisteme consacrate. Un prim sistem este cel care pune pe primul plan faptul nașterii, independent de locul unde s-a produs acest fapt. Astfel, potrivit acestui sistem, denumit și al „dreptului sângelui” (*ius sanguinis*), copilul dobândește de drept cetățenia părinților săi. Determinantă în cadrul acestui sistem este, așadar, legătura de sânge a copilului cu părinții săi. În acest caz, simpla dovadă că părinții sau chiar numai unul dintre ei are o anumită cetățenie este suficientă pentru dobândirea cetățeniei de către copil, fără a fi necesară emiterea vreunui act juridic în acest sens (pentru detalii privind reglementarea dobândirii cetățeniei în unele state europene, a se vedea *Curierul Judiciar* nr. 5-6/2024, *passim*).

242. Cel de-al doilea sistem are ca element determinant pentru dobândirea de drept a cetățeniei teritoriul statului unde se produce faptul nașterii. Potrivit acestui sistem, denumit și „dreptul locului” (*ius loci* sau *ius soli*), cetățenia copilului va fi cea a statului pe teritoriul căruia s-a născut, chiar dacă părinții au o altă cetățenie. Acest sistem a fost criticat în doctrină, deoarece poate crea o ruptură între cetățenia copilului și cetățenia părinților săi: atunci când părinții nu au cetățenia statului unde s-a născut

copilul, este puțin probabil ca acesta să dorească să rămână cetățean al unui stat de care nu este atașat prin legăturile de familie.

243. Legea cetățeniei române a adoptat sistemul dreptului sângelui. Potrivit acestei reglementări, pot fi deosebite următoarele moduri de *dobândire de drept* a cetățeniei române: nașterea și adopția. Un caz special este cel al cetățeniei copilului găsit pe teritoriul României. De asemenea, trebuie luată în considerare și situația dobândirii de drept a cetățeniei române ca efect al schimbării cetățeniei părinților.

4.1.1. Dobândirea cetățeniei române prin naștere

244. Articolul 5 din Legea cetățeniei reglementează în alin. (1) situația cea mai frecventă, și anume aceea a dobândirii cetățeniei de către copiii născuți pe teritoriul României din părinți cetățeni români. În alin. (2), legea reglementează două situații speciale, și anume acelea când:

- copilul s-a născut pe teritoriul României, dar numai unul dintre părinți este cetățean român;
- copilul s-a născut în străinătate, dar unul sau ambii părinți au cetățenia română.

Rezultă, astfel, în mod clar din această reglementare aplicarea sistemului *ius sanguinis* de către legea română.

4.1.2. Dobândirea cetățeniei române prin adopție

245. Potrivit art. 6 din Legea nr. 21/1991, cetățenia română se dobândește de către copilul cetățean străin sau fără cetățenie care nu a împlinit vârsta de 18 ani, adoptat de cetățeni români. În acest caz, cetățenia română se dobândește ca o consecință de drept a încheierii actului **adopției**, însă fără a fi necesară o manifestare de voință specială în acest sens. Soluția legislativă este consecința concepției care stă la baza reglementării adopției în dreptul nostru, și anume aceea potrivit căreia instituția adopției urmărește încadrarea cât mai deplină a adoptatului în familia adoptatorilor. Această legătură creată prin adopție este întărită de identitatea de cetățenie dintre cel adoptat și adoptatori. Dacă adoptatul este major, este necesar și consimțământul acestuia.

CAPITOLUL 8.

DREPTURILE, LIBERTĂȚILE ȘI ÎNDATORIRILE FUNDAMENTALE

§1. Drepturile și libertățile fundamentale

1.1. Noțiunea drepturilor și libertăților fundamentale

280. Expresia „drepturi și libertăți fundamentale” s-a impus în vocabularul dreptului constituțional relativ recent. Multă vreme s-au folosit concepte ca „drepturi naturale”, „drepturi cetățenești”, „drepturi ale omului”, „libertăți publice” etc. În doctrina europeană, termenul a fost preluat din dreptul constituțional german. S-a remarcat, de altfel, că Legea fundamentală a **Germaniei** este singura constituție care prevede expres garantarea unor „drepturi fundamentale”. În **Franța**, conceptul de „drepturi fundamentale” l-a înlocuit treptat pe cel de „libertăți publice”, utilizat atât în Constituția din 1958, cât și în cursurile universitare și în lucrările de specialitate și desemnând acele drepturi „opozabile mai ales puterilor publice (...) și în mod esențial administrației (...) și mai puțin între particulari, grupuri de particulari sau persoane juridice de drept privat” (Favoreu ș.a., 2002, p. 58). În mod firesc, acest termen, care presupunea o interpretare restrictivă, a fost înlocuit cu cel de „drepturi și libertăți fundamentale”.

Ce sunt, așadar, drepturile și libertățile fundamentale? La prima vedere, problema definirii lor pare simplă. Astfel, **drepturile fundamentale sunt acele drepturi care primesc o consacrare și o protecție constituțională și internațională** (Favoreu ș.a., 2002, p. 80). Așadar, distincția dintre drepturile fundamentale și celelalte drepturi pare a fi nu de natură, ci de recunoaștere juridică. Această definiție simplă a fost promovată în special în doctrina germană și în cea a dreptului comparat și a fost preluată și de către doctrinarii francezi și români.

Din punctul de vedere al filosofiei politice, drepturile individuale fundamentale reprezintă veritabile limite ale puterii publice, menite a împie-

dica abuzul de putere, atunci când sunt recunoscute și garantate (Favoreu ș.a., 2024, p. 11).

Caracterul *fundamental* al unor drepturi rezidă în **forma** în care ele sunt reglementate – prin acte juridice constituționale și internaționale – și nu are ca efect crearea unei ierarhii a drepturilor și libertăților.

281. Mergând mai departe în acest raționament de definire a drepturilor fundamentale, s-a afirmat că putem vorbi despre **drepturi fundamentale** într-un sistem juridic dat, atunci când raporturile normative îndeplinesc patru condiții principale:

a) există o serie de „prerogative” (sau drepturi fundamentale în sens restrâns) ale tuturor persoanelor;

b) normele legislative și infralegislative care suprimă sau limitează aceste prerogative, într-o măsură ce depășește un anumit standard minim, sunt considerate ca eronate;

c) există un organ jurisdicțional abilitat să controleze și să anuleze normele ce încalcă aceste drepturi sau să împiedice asemenea norme să producă efecte juridice;

d) există posibilitatea titularilor acestor drepturi de a sesiza organul jurisdicțional de control.

Iată, deci, că definiția drepturilor fundamentale nu se poate mărgini la modul lor de reglementare, ci trebuie să cuprindă și sfera titularilor drepturilor, ca și sistemul de garanții ale exercitării lor efective.

282. În literatura juridică din România, în definirea drepturilor fundamentale, s-a pus uneori accentul pe calitatea lor de a fi esențiale pentru cetățeni. Astfel, drepturile fundamentale au fost definite pornind și de la conținutul și de la impactul lor asupra titularilor: **drepturile fundamentale sunt acele drepturi subiective ale cetățenilor, esențiale pentru viața, libertatea și demnitatea acestora, indispensabile pentru libera dezvoltare a personalității umane, drepturi stabilite prin Constituție și garantate prin Constituție și prin legi** (Muraru & Tănăsescu, 2023 p. 172).

Profesorul Tudor Drăganu arată, la rândul lui, că drepturile fundamentale nu pot fi deosebite de celelalte drepturi subiective nici prin natura, nici prin obiectul lor specific și că ceea ce le conferă poziția specială sunt **recunoașterea și garantarea constituțională**.

Într-adevăr, nu întotdeauna drepturile calificate ca „fundamentale” se referă la **valori fundamentale** sau esențiale pentru beneficiarii lor (de exemplu, drepturile consumatorilor, înscrise în Constituția Portugaliei, sau unele drepturi ale salariaților, cum ar fi dreptul la grevă). Valorile considerate fundamentale variază însă în funcție de evoluția societății, astfel încât și calificarea unor drepturi ca fundamentale, din acest punct de vedere, ar determina o geometrie variabilă a catalogului acestor drepturi. De aceea, menținerea criteriului formei reglementării pentru calificarea unor drepturi ca fiind fundamentale prezintă certe avantaje. Cu toate acestea, nu se poate nega și importanța conținutului drepturilor fundamentale în privința existenței și dezvoltării ființei umane.

283. Putem defini, așadar, drepturile și libertățile fundamentale ca fiind **acele drepturi subiective recunoscute persoanei prin Constituție și prin normele dreptului internațional în materie, garantate prin Constituție și prin legi și ale căror respect și protecție asigură plenitudinea existenței și dezvoltării ființei umane.**

284. Despre utilizarea noțiunii de „cetățean” în Constituția României. În numeroase articole din Titlul II al Constituției este utilizată noțiunea de „cetățean” pentru a desemna titularul unui drept fundamental (de exemplu, în art. 16, art. 47, art. 51, art. 53). Dacă această noțiune era adecvată în secolul al XIX-lea sau la începutul secolului al XX-lea, când drepturile individuale abia intraseră în constituții și formau exclusiv obiectul preocupării interne a statelor, la sfârșitul secolului al XX-lea și în secolul al XXI-lea, situația s-a schimbat radical. Drepturile fundamentale ale individului nu mai țin de suveranitatea exclusivă a statelor, ele au intrat, încă din 1945, în ordinea juridică internațională și există sisteme internaționale și regionale de garanție colectivă a acestor drepturi, prin tratate internaționale cu forță obligatorie în dreptul intern. În aceste condiții, folosirea într-un text constituțional revizuit în 2003 a termenului de „cetățean” ca titular al unor drepturi fundamentale care nu sunt strict legate de condiția de cetățean (cum este dreptul de vot) este depășită, dacă nu chiar, prin limitările pe care le sugerează, chiar contrară prevederilor dreptului internațional și european în materia drepturilor omului. Corectă ar fi, din această perspectivă, utilizarea noțiunilor de „persoană/orice persoană” sau „individ/individual”, după caz. De altfel, Comisia de la

Veneția a remarcat recent acest lucru, în opinia sa asupra legii de revizuire a constituției din 2013: „În același timp, Constituția României, adoptată destul de repede la începutul transformării democratice (...), folosește foarte frecvent termenul de cetățean în loc de «orice persoană» sau «toți indivizii» ca titulari ai drepturilor fundamentale (...). Pentru a fi în acord cu standardele universale și europene, garanțiile drepturilor fundamentale ar trebui să se aplice tuturor, și nu doar cetățenilor” (*Opinion on the Draft Law on the Review of the Constitution of Romania*, 2014, §49; a se vedea și Favoreu ș.a., 2012, p. 908).

285. Există în Constituție și articole care garantează drepturi fundamentale unde se utilizează termenul „persoană” sau „orice persoană”, cum ar fi: art. 21 („Accesul liber la justiție”), art. 22 („Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică”), art. 23 („Libertatea individuală”), art. 35 („Dreptul la un mediu sănătos”) ș.a. Alte articole condiționează existența dreptului de o anumită calitate a titularului: salariați [art. 41 alin. (2) – cu privire la dreptul la măsuri de protecție socială; art. 43 – „Dreptul la grevă”]; copii și tineri (art. 49 – „Protecția copiilor și a tinerilor”), persoanele cu handicap (art. 50 – „Protecția persoanelor cu handicap”). În alte text, nu se folosește nicio noțiune pentru a determina titularul dreptului, de unde se poate deduce că este vorba despre orice persoană. În orice caz, în baza art. 20 din Constituție, dispozițiile constituționale vor fi interpretate și aplicate, în privința titularilor drepturilor, în concordanță cu dreptul internațional al drepturilor omului, așadar, vor aparține oricărei persoane, cu excepția drepturilor specifice condiției de cetățean al României.

1.2. Natura juridică a drepturilor și libertăților fundamentale

286. Drepturile fundamentale sunt în primul rând *drepturi subiective*, menite a proteja interese individuale. Din acest punct de vedere, principala caracteristică a acestor drepturi este *justifiabilitatea* lor, adică posibilitatea titularului de a le invoca în fața judecătorului și a acestuia din urmă de a impune respectarea lor. Așadar, drepturile fundamentale nu sunt simple idealuri, ci creează obligații clare, uneori chiar obligații pozitive din partea autorităților publice.

287. Preocupările tot mai frecvente și mai susținute pentru protecția drepturilor fundamentale, concretizate mai ales prin orientarea în această direcție a jurisprudenței curților constituționale, au determinat transformarea drepturilor într-un sistem juridic obiectiv. Astfel, prin constituție și prin legi se creează un sistem de „garanții obiective”, instituționale, care să asigure respectul și posibilitatea de exercitare efectivă a drepturilor fundamentale. După modelul Tribunalului Constituțional german, care a arătat că drepturile fundamentale nu trebuie considerate simple drepturi subiective (într-o decizie din anul 1998, Tribunalul Constituțional german a stabilit: „Secțiunea din Legea fundamentală care enumeră drepturile fundamentale exprimă și o ordine obiectivă de valori care se impune ca alegere fundamentală tuturor ramurilor dreptului”), ci ca adevărate elemente obiective ale sistemului juridic, și alte jurisdicții constituționale europene au creat construcții jurisprudențiale menite să confere un caracter obiectiv protecției drepturilor.

1.3. Clasificarea drepturilor și libertăților fundamentale

1.3.1. Trei generații de drepturi fundamentale

288. Un prim criteriu utilizat în clasificarea drepturilor fundamentale este cel **cronologic** sau al succesiunii istorice a recunoașterii categoriilor de drepturi. Potrivit acestui criteriu, drepturile și libertățile fundamentale se clasifică în trei „**generații**” de drepturi.

289. Drepturile primei generații sunt cele înscrise în declarațiile de drepturi de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în special Declarația franceză de la 1789 și Declarația americană a drepturilor (*Bill of Rights*) de la 1791. Aceste drepturi au fost mult timp considerate cele mai importante: dreptul la libertate și siguranță, libertatea de circulație, libertatea conștiinței și religiei, libertatea de exprimare, egalitatea în fața legii, dreptul de proprietate, libertatea întrunirilor etc. Caracteristica principală a acestor drepturi ține în primul rând de titularii lor: indivizii, care, prin recunoașterea drepturilor lor, beneficiază de o „sferă de autonomie” în raport cu puterea publică. Aceasta din urmă are doar obligația de a se abține de la orice ingerință față de drepturile recunoscute individului.

290. Recunoașterea **drepturilor generației a doua** corespunde, din punct de vedere cronologic, perioadei de după revoluțiile de la 1848, dar mai ales celei de după 1945. Aceste drepturi sunt: dreptul la muncă, dreptul la protecție socială, dreptul la educație și cultură, dreptul la grevă, dreptul la protecția familiei, unele drepturi ale străinilor etc. Spre deosebire de drepturile de primă generație, aceste drepturi presupun, din partea statului, nu simpla obligație de abținere, ci o intervenție activă pentru a le garanta și a asigura punerea lor în practică. Astfel, puterea publică are obligații pozitive, cum ar fi crearea și susținerea de instituții și de regimuri juridice în cadrul cărora să se exercite aceste drepturi: instituții școlare, spitale, sisteme de asigurări sociale etc. În doctrină, aceste drepturi se mai numesc și „drepturi-creanțe”.

291. Cea de-a treia generație de drepturi fundamentale se datorează internaționalizării problematicei recunoașterii și protecției acestor drepturi, ca și apariției unor noi nevoi sociale și politice. Drepturile din a treia generație se mai numesc și „drepturi de solidaritate”. Ele fac obiectul unei recunoașteri generale la nivel internațional: dreptul la pace, dreptul la dezvoltare, dreptul la un mediu sănătos și nepoluat, dreptul de proprietate asupra patrimoniului comun al umanității. În cazul acestor drepturi, se pune problema de a ști cine este titularul lor: individul sau umanitatea. Ele apar ca drepturi universale, care se impun însă statelor nu prin invocarea de către titularul lor, ci ca norme programatice care creează obligații generale în sarcina statelor.

292. Deși nerecunoscute ca o categorie aparte, în doctrină se vehiculează tot mai mult o **a patra generație** de drepturi fundamentale, destul de eterogene ca obiect, dar care, probabil, se vor cristaliza în viitor ca „generație” de sine stătătoare: drepturile persoanei legate de bioetică, drepturile persoanei legate de Internet și de spațiul virtual ș.a.

1.3.2. Drepturi individuale și drepturi colective

293. Aparent, criteriul utilizat pentru această clasificare este cel al titularilor drepturilor. Astfel, în categoria drepturilor colective, unii autori includ: dreptul popoarelor la autodeterminare, dreptul la eliberarea de sub jugul colonial, dreptul de asociere în sindicate ș.a. Cu toate acestea,

doctrina dreptului internațional public recunoaște o singură categorie de drepturi sub aspectul titularilor, și anume drepturile individuale, opozabile statului și altor indivizi (de exemplu, Jean Combacau, în doctrina franceză). Din această perspectivă, majoritatea drepturilor așa-zis colective sunt, de fapt, *drepturi individuale exercitate în colectiv*. Așadar, exercitarea în colectiv apare esențială pentru unele drepturi individuale, cum ar fi libertatea întrunirilor sau dreptul de asociere. Apare, astfel, distincția necesară între *drepturile colective* și *drepturile unei colectivități*. Acestea din urmă aparțin unui grup sau colectivități umane, în calitate de titular. Exemplul clasic este dreptul popoarelor la autodeterminare, așa cum este definit de cele două Pacte ale Organizației Națiunilor Unite privind drepturile omului.

294. O situație specială, în acest context, este cea a **drepturilor minorităților**. Protecția minorităților este un domeniu deosebit de important pe plan internațional. De aceea, au fost elaborate o serie de documente politice și juridice internaționale, care au evidențiat câteva principii ale protecției minorităților, unul dintre cele mai importante fiind cel potrivit căruia această protecție nu poate avea loc decât cu respectul *principiului integrității teritoriale a statului* [art. 35 din Declarația de la Copenhaga a Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa din iunie 1990 sau art. 8 alin. (4) din Declarația Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale sau etnice, religioase și lingvistice, din decembrie 1992]. Se cuvine menționat și că, din punctul de vedere al titularului, așa-numitele drepturi ale minorităților sunt *drepturi individuale*, ele nu aparțin colectivității în ansamblul ei (art. 27 din Pactul internațional privind drepturile civile și politice vorbește despre drepturi ale *persoanelor* aparținând minorităților, iar Comitetul Drepturilor Omului confirmă această interpretare în Comentariul general asupra acestui articol din 1994). Aceste drepturi au însă valoare dacă sunt exercitate în colectiv de membrii minorităților respective, de unde și calificarea lor ca fiind **drepturi individuale cu o dimensiune colectivă**, al căror scop este protecția unui grup minoritar.

1.3.3. Drepturi substanțiale și drepturi-garanții

295. Această clasificare se bazează pe criteriul obiectului drepturilor fundamentale: **drepturile substanțiale** sunt cele care recunosc individului o prerogativă sau un anumit statut, în vreme ce **drepturile-garanții** sunt destinate a oferi individului instrumentele necesare asigurării protecției drepturilor sale subiective.

1.3.4. Clasificarea drepturilor fundamentale după criteriul conținutului

296. În doctrină, criteriul **conținutului** drepturilor a fost considerat cel mai relevant pentru o clasificare completă (Muraru & Tănăsescu, 2023, p. 155). Utilizând acest criteriu, putem identifica următoarele categorii de drepturi:

a) **inviolabilitățile**, adică acele drepturi care, prin conținutul lor, asigură înseși existența, libertatea și siguranța persoanei. Din această categorie fac parte: dreptul la viață, dreptul la integritate fizică și psihică, libertatea și siguranța individuală, dreptul la apărare, dreptul la protecția vieții intime, familiale și private, inviolabilitatea domiciliului, secretul corespondenței, dreptul la liberă circulație;

b) **drepturile social-politice**, adică acele drepturi care, prin conținutul lor, asigură participarea la viața socială și politică a colectivității din care face parte titularul lor. Aceste drepturi mai sunt cunoscute și sub numele de „libertăți ale spiritului” sau „libertăți de opinie”, deoarece, prin exercitarea lor, se valorifică existența unor gânduri, opinii, convingeri ale persoanei. Din această categorie de drepturi fac parte: libertatea gândirii, conștiinței și religiei, libertatea de exprimare, dreptul la informație, dreptul de asociere, libertatea întrunirilor;

c) **drepturile social-economice și culturale**, adică acele drepturi care, prin conținutul lor, asigură condițiile vieții sociale și economice a individului: dreptul la muncă, dreptul la învățătură, dreptul la ocrotirea sănătății, dreptul la grevă, dreptul la proprietate, dreptul la moștenire, accesul la cultură, dreptul la un mediu sănătos, dreptul la un nivel de trai decent, dreptul copiilor și tinerilor la protecție și asistență, dreptul persoanelor cu handicap la o protecție specială, libertatea economică;